

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 331.101.262:332.122:338.43

Ф.А. ВАЖИНСЬКИЙ,

к.е.н., ст. науковий співробітник, Інститут регіональних досліджень НАН України ім. М.І. Долишнього

Теоретичні аспекти впливу сільськогосподарських підприємств на розвиток сільських територій в умовах сучасних аграрних перетворень

У статті розглянуто теоретичні підходи до вирішення проблем розвитку сільських територій на основі підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Охарактеризовано нові форми господарювання на селі. Визначено чинники стану і динаміки інвестиційного потенціалу сільської території і наведені основні складові елементи для його оцінки. Виявлено основні причини сучасної кризи в сільському господарстві та окреслено основні способи покращення даної ситуації.

Ключові слова: сільські території, сільськогосподарські підприємства, ефективність, інвестиції, інновації, податковий клімат, кредити, трудові доходи.

Ф.А. ВАЖИНСКИЙ,

к.э.н., ст. научный сотрудник, Институт региональных исследований НАН Украины им. М.И. Долишнего

Теоретические аспекты влияния сельскохозяйственных предприятий на развитие сельских территорий в условиях современных аграрных преобразований

В статье рассмотрены теоретические подходы к решению проблем развития сельских территорий на основе повышения эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий. Охарактеризованы новые формы хозяйствования на селе. Определены факторы состояния и динамики инвестиционного потенциала сельской территории и приведены основные составляющие элементы для его оценки. Выявлены основные причины современного кризиса в сельском хозяйстве и обозначены основные способы улучшения данной ситуации.

Ключевые слова: сельские территории, сельскохозяйственные предприятия, эффективность, инвестиции, инновации, налоговый климат, кредиты, трудовые доходы.

F. VAZHYNISKYY,

Ph.D., senior researcher, Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine

Theoretical aspects of influence of agricultural enterprises on the rural areas development under conditions of modern agrarian reforms

The article deals with theoretical approaches to solving of the problems of rural areas development through improving of the efficiency of agricultural enterprises activities. New forms of economic activities in the countryside are characterized. Factors of condition and dynamics of the investment potential of rural areas are defined and the main components for its assessment are considered. The basic causes of the present crisis in agriculture are showed and the main ways for improving this situation are outlined.

Keywords: rural areas, agricultural enterprises, efficiency, investment, innovation, tax climate, credits, employment income.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів аграрної політики, спрямованої на забезпечення економічної стабільності держави, є забезпечення зрівноваженого розвитку сільських територій. Однак глибока економічна криза негативно позначилася на розвитку села і державне регулювання не приносить бажаних результатів. Саме тому сільські території потребують зрівноваженого розвитку з усіх сторін. Цю проблему можна вирішити, розглядаючи сільськогосподарські підприємства як основний чинник, що має визначальний вплив на розвиток сільських територій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Значний внесок у дослідження проблем розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій зробили вітчизняні вчені: П.С. Березівський, М.Х. Вдовиченко, Ю.Е. Губені, Т.О. Зінчук, В.І. Куценко, В.В. Липчук, А.Ф. Мельник, О.М. Онищенко, О.І. Павлов, В.П. Рябоконь, П.Т. Саблук, Л.О. Шепотько та низка інших. Серед відомих зарубіжних учених слід відзначити таких як А.Н. Антіпов, В.М. Баутін, А.М. Лавров, А.В. Мерзлов, Н.В. Чепурнов, І.Г. Шаяхметов та ін. Однак сучасні умови невідповідності економічної, соціальної та екологічної сфер життя на селі диктують необхідність вивчення умов і обґрунтування шляхів розвитку сільських територій на основі комплексного підходу до вирішення цієї проблеми з урахуванням наявності процесів зростання на селі ролі селянина як господаря, власника землі й засобів виробництва.

Сукупність невирішених проблем щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у сільськогосподарських підприємствах як основного реального шляху розвитку сільських територій України зумовила необхідність проведення подальших досліджень.

Мета статті – окреслити теоретичні підходи до вирішення проблем розвитку сільських територій на основі підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Основною метою економічної стратегії розвитку агропромислового комплексу України є неухильне піднесення матеріального рівня життя населення. Досягнення цієї мети вимагає насамперед вирішення продовольчої проблеми на основі підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

В економічному енциклопедичному словнику наведено таке визначення: «Ефективність сільського господарства – результативність господарської та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, здатних забезпечувати високі показники продуктивності праці, зниження фондівіддачі та собівартості, зростання рентабельності, врожайності сільськогосподарських культур та ін.» [2, с. 219].

Ефективність виробництва як економічна категорія відображає дію економічних об'єктивних законів, яка проявляється в результативності виробництва. Вона показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень.

У результаті реформування на базі колективних сільськогосподарських підприємств створені нові організаційно-правові структури. Також сформовані нові засади організації сільськогосподарського виробництва, завершено приватизацію земель, здійснюється видання державних актів на землю.

Різнокладність економіки призвела до прискореного розвитку господарських формувань різного типу. Найма-

совішою і найгнучкішою формою господарювання залишаються одноосібні селянські господарства. Зокрема, А. Гальчинський вважає, що «індивідуальна власність є ядром всієї сукупності відносин власності, їх вихідною структурою» [1].

Основним законодавчим актом є Закон України «Про особисте селянське господарство» [5], який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистого селянського господарства. У цьому акті зафіксовано, що діяльність, пов'язана з веденням особистого підприємства, не є підприємницькою. Це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб через виготовлення, переробку й споживання сільськогосподарської продукції, реалізацію її надлишків і надання послуг із використання майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

Особливе місце в агропромисловому комплексі України займає сільськогосподарська кооперація. Ще М. Левитський вважав, що кооперація є найліпше і найкраще виявлення людського генія в межах соціально-економічного будівництва [3, с. 304]. Такої думки дотримується і Є.І. Андрос, де «...сільськогосподарська кооперація – це сучасний шлях не лише високотоварного виробництва, але й забезпечення на селі повноцінного функціонування соціальної і соціокультурної інфраструктури» [2].

У нових умовах ринкової економіки основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції повинні бути великі спеціалізовані господарства, де злагоджено поєднуються функції найефективнішого використання сучасної техніки, нових технологій виробництва, науково-технічного прогресу, племінних технологій, елітних сортів насіння, посіву багаторічних культур, присутності кваліфікованих кадрів і організації виробництва як основної складової сільськогосподарського виробництва. Ці підприємства істотно змінили б господарську поведінку виробництва, якби стали адекватніше і швидше реагувати на ринкові механізми, враховувати платоспроможний попит населення, шукати вигідні шляхи збуту сільськогосподарської продукції. Проте все це неможливо досягти без ефективного реформування бюджетної політики щодо розвитку сільського господарства та сільської місцевості в Україні. Однак розмір надходжень з Державного бюджету не є достатнім для вирішення низки назрілих соціальних і економічних проблем у сільському господарстві.

Мало є програм, націлених на поліпшення фінансового забезпечення на селі, прискорений розвиток виробництва і соціальної інфраструктури сільських територій, на агропромисловий розвиток. Учений-економіст П.Т. Саблук вважає, що основною причиною занепаду сільського господарства є незавершеність аграрних реформ, а саме недотримання розвитку закону вартості, що призвело до порушення балансу міжгалузевих економічних відносин [6, 4].

Сільські бюджети не мають достатньо коштів для покращання економічних і соціальних умов життя населення. Загалом їх доходи формуються за рахунок податкових надходжень, а саме податку з доходів фізичних осіб, єдиного податку, податку на прибуток від комунальної діяльнос-

ті. Крім того, вони ще утримують об'єкти соціальної інфраструктури на селі.

За час реформ в аграрній сфері виникла проблема залучення інвестицій у вітчизняну економіку. Їх обсяг і рівень ефективності залишаються недостатніми через низку чинників: нестабільність законодавчої бази, відсутність належного захисту інвесторів. Насамперед необхідна підтримка з боку держави, де остання повинна виступати гарантом стабільності інвестиційного клімату за рахунок покращання податкової, амортизаційної, митної, цінової та кредитної політики.

Великої уваги потребують агропромислові підприємства сільської місцевості, де через відсутність диспаритету цін прибутки підприємств аграрного сектора не відшкодовують витрати на виробництво, що послабляє економічні умови останнього. Потенційним джерелом отримання інвестиційних ресурсів для підприємств може бути використання лізингу, емісії акцій та облігацій. Велику роль у приверненні уваги інвесторів відіграють певні масові заходи (інвестиційні ярмарки, форуми).

Значного притоку інвестиційних ресурсів у сільські райони можна домогтися за допомогою функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Саме вони позитивно впливають на соціальний та економічний розвиток окремих сільських територій, а завдяки пільговим умовам дозволяють врятувати деякі сільські території й працевлаштувати населення на депресивних територіях. Основна увага приділяється запровадженню інвестиційно вигідних проектів, які спрямовані на вирішення економічних і соціальних питань щодо розвитку місцевого самоврядування, покращання інфраструктури, розвитку транспортного сполучення, охорони навколишнього середовища.

Для здійснення ефективної інвестиційної політики необхідне стабільне методологічне забезпечення. Тому для кожної території потрібно виробити власну концепцію інвестиційної привабливості, виходячи із загальної ситуації, враховуючи відповідну законодавчу базу, соціально-економічну і політичну ситуацію, науковий, ресурсний, виробничий, кадровий та інші потенціали.

Стан і динаміку інвестиційного потенціалу сільської території можна визначити, враховуючи наступні чинники: рівень соціально-економічного розвитку території; економіко-географічне положення території; наявність відповідних законодавчих і правових актів у сфері інвестиційної діяльності; наявність мотивів інвестування в основний капітал; стан виробничого апарату місцевого господарства, здатного матеріалізувати наявні інвестиції у певні матеріальні об'єкти.

На жаль, на всіх сільських територіях України спостерігається спад виробництва. Це зумовлено погіршенням інвестиційного клімату. Як складові інвестиційного клімату виділяють дві основні характеристики. Перша – об'єктивні можливості території (інвестиційний потенціал). Друга – умови діяльності інвестора (інвестиційний ризик).

Для оцінки інвестиційного потенціалу сільської території доцільно використати вісім складових елементів:

- трудовий (трудові ресурси та їх освітньо-кваліфікаційний рівень);
- споживчий (платоспроможність населення);
- інфраструктурний (економіко-географічне положення);

- виробничий (виробнича діяльність населення);
- інноваційний (рівень розвитку науки і досягнення науково-технічного прогресу);
- фінансовий (податкове становище, прибутковість і збитковість підприємств);
- природно-ресурсний (забезпеченість основними видами природних ресурсів).

Ситуація в інвестиційній сфері аграрного сектора економіки залишається гострою й на сьогодні. Її поліпшення сприятиме підвищенню продовольчої безпеки держави і виходу соціальної сфери села з кризи. Основними причинами кризи в сільському господарстві є: скорочення власних інвестицій товаровиробників; зменшення обсягу державної інвестиційної підтримки; погіршення умов отримання кредитів; криза фінансово-кредитної та банківської систем, руйнування матеріально-технічного постачання, недостатній розвиток інфраструктури села; неврахування екологічного аспекту залучення інвестицій; відсутність достовірної та відповідної інформації про умови виробництва та збуту продукції; неналежний рівень освіти сільських керівників; недосконала система страхування сільськогосподарських ризиків. Поліпшенню ситуації й створенню сприятливого інвестиційного клімату можуть сприяти певний податковий клімат, природні ресурси, стан екології, наявна робоча сила, вигідне географічне розташування.

В Україні не створена відповідна інфраструктура сільськогосподарського страхування, де основними його галузями є страхування сільськогосподарських культур, страхування тварин, страхування майна і доходу сільськогосподарських товаровиробників.

Практично страховий ринок в Україні тільки почав діяти з прийняттям у 2005 році Закону України «Про державну підтримку сільського господарства» [4]. У ньому передбачається створення Фонду аграрних страхових субсидій, який повинен частково компенсувати витрати господарств на страхування. Селяни зможуть повернути до 50% страхових внесків (за тарифом на страхові послуги до 5%). Проте трансформація аграрного сектора не призвела до розвитку страхової справи в сільському господарстві.

Однією з основних проблем в аграрному секторі є кредитування. Кредитування на селі має низку особливостей, пов'язаних із сезонністю сільськогосподарського виробництва та високими втратами (адже це біологічний процес). Тут треба застосовувати спеціальні технології кредитування. Ще одна особливість полягає в тому, що фермери не мають достатнього досвіду бізнес-планування, не вміють належним чином прораховувати рух своїх коштів, тому їм важко показати кредитній установі свою спроможність погасити потрібну позику.

Через відсутність відповідної застави, сезонність і ризикованість сільськогосподарського виробництва банки не можуть забезпечити сільськогосподарські підприємства середньо- та довгостроковими кредитами. Тому слід увагу звернути на розвиток лізингових відносин в аграрному секторі, що є одним з ефективних способів фінансування придбання сільськогосподарської техніки та обладнання. Проте, лізинг не має достатнього попиту в Україні, бо не відповідає загальносвітовій практиці (обсяг інвестицій за лізинговими схемами в розвинутих країнах становить понад 50% від загальних капіталовкладень) і, крім того, розвитку лізингу пе-

решкоджає недобросовісна конкуренція з приватними лізинговими компаніями.

В Україні помітна диференціація доходів міського та сільського населення, де важливу роль відіграє заробітна плата і загалом грошові доходи населення. Проте останніми роками сільське населення перебувало на межі зuboжіння через невилатну заробітної плати. Якщо ж її отримують, то вона скоріше нагадує соціальну допомогу, а не вартість праці чи відповідний стимул до роботи. Усе частіше дохід у сільському господарстві виражений продукцією від ведення особистого підсобного господарства населення, що забезпечує потреби сім'ї.

Виправити ситуацію можливо тільки за рахунок розвитку у сільських територіях крупних сільськогосподарських підприємств, яких на сьогодні є ще явно недостатньо. Основним чинником ефективного й програмованого розвитку села є діяльність органів місцевого самоврядування, проте вони на даний час не забезпечені відповідною економічною базою для проведення дієвої управлінської діяльності. Основою формування перспективи села України повинна бути оптимізація пріоритетних напрямів розвитку сільських територій на базі вдосконалення організаційно-правових форм господарювання, диверсифікації підприємницької діяльності на селі та надання сільськогосподарському виробництву багатofункціонального характеру при збереженні екологічно чистого сільського довілля і розвитку соціальної інфраструктури.

Висновки

Перетворення в аграрному секторі економіки на сучасному етапі призвели до руйнування сільськогосподарського виробництва, а особливо до загострення кризових явищ у сільському господарстві. Важко стверджувати про вихід з кризового стану сільськогосподарського виробництва, яке в основному сконцентроване на особистих підсобних гос-

подарствах населення і ведеться на низькому науковому, технічному і технологічному рівнях. Темпи нарощування виробництва в цій галузі низькі і нестабільні, що спричинено збитковістю галузі. Продовжують залишатися невирішеними проблеми диспаритету цін, збуту вирощеної сільськогосподарської продукції, її переробки, дотування галузі, нечесних партнерів і посередників. На жаль, вирішення цих проблем лежить на загальнодержавному рівні.

Таким чином, основною умовою підвищення доходів сільського населення є реформування аграрного сектора, досягнення високого рівня економічного і соціального розвитку через ефективне використання праці, землі, інших засобів виробництва, впровадження нових форм господарювання, що відповідають ринковій економіці. Для зростання трудових доходів необхідно підвищувати зайнятість працівників, заробітну плату, спрямувати її в напрямі посилення мотиваційного стимулу та нормального відтворення робочої сили.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А.С. Історизм відносин власності: методологічні аспекти аналізу / А.С. Гальчинський // Економіка України. – 1993. – №9. – С. 41–49.
2. Економічна енциклопедія: [у 3 т.] / [за заг. ред. С.В. Мочерного] – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 850 с.
3. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України / Корнійчук Л.Я. – К.: КНЕУ, 2004. – 431 с.
4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України // Економіка АПК. – 2004. – №10. – С. 3–28.
5. Про особисте селянське господарство: Закон України // Відомості Верховної Ради України – 2003. – №29. – С. 232.
6. Саблук П.Т. Відкритий лист «Про розв'язання невідкладних проблем АПК України» / П.Т. Саблук // Голос України. – 2006. – №8. – С. 10–11.

УДК 332.3:338.711

О.В. КУСТОВСЬКА,
к.е.н., доцент кафедри землевпорядного проектування, Національний університет біоресурсів і природокористування України,
А.О. СТОЛЯРСЬКИЙ,

студент факультету землевпорядкування, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Рекреаційно-туристичне природокористування у м. Києві

Стаття присвячена основним проблемам розвитку рекреаційно-туристичного природокористування у столиці та напрямкам їх вирішення, особливостям структури рекреаційного природокористування міста, що залежить від видів рекреаційних занять, їх сезонності, тривалості, масовості та інших параметрів.

Ключові слова: рекреаційно-туристична діяльність, зелені зони, дестинація, міський парк, мережа озелених територій, реконструкція.

О.В. КУСТОВСКАЯ,
к.э.н., доцент кафедры землеустроительного проектирования,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
А.О. СТОЛЯРСКИЙ,

студент факультета землеустройства, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Рекреационно-туристическое природопользование в г. Киеве

Статья посвящена основным проблемам развития рекреационно-туристического природопользования в столице и направлениям их решения, особенностям структуры рекреационного природопользования города, что зависит от видов рекреационных занятий, их сезонности, продолжительности, массовости и других параметров.

Ключевые слова: рекреационно-туристическая деятельность, зеленые зоны, дестинации, городской парк, сеть озелененных территорий, реконструкция.